

A close-up portrait of a young man, Titus, by Rembrandt. He has curly brown hair and is wearing a red cap and a dark, high-collared garment. The lighting is dramatic, highlighting his face against a dark background.

Jeroen Giltaij

TITUS

zoon van Rembrandt

W BOOKS

Detail cat.nr. 3

Inhoud

Voorwoord	4	
Inleiding	5	
1	Het leven van Titus van Rijn	6
2	De nalatenschap van Magdalena van Loo en de portretten van Titus	30
2 ^a	De inventaris	35
2 ^b	De inventaris (transcriptie)	49
3	Titus in beeld	56
4	Titus als schilder?	90
Catalogus van de genoemde schilderijen en tekeningen	97	
Afkortingen tentoonstellingen	127	
Afkortingen literatuur	130	
Colofon	136	

Voorwoord

Het bestuderen van de schilderijen van Rembrandt die zijn zoon Titus heten voor te stellen was een voorrecht. Het leidde tot het samenstellen van dit boek, waarin het leven van Titus wordt beschreven, maar ook de vraag wordt beantwoord of het inderdaad de zoon is die Rembrandt hier schilderde en die zo een wereldwijde bekendheid heeft gekregen.

Het leven van Titus is hier nagegaan door de documenten te bestuderen. Maar ook voor de vraag of de schilderijen hem werkelijk voorstellen werden deze onderzocht. Het op die manier samenleven met Titus heeft lange tijd geduurd, maar de indruk die de schilderijen steeds weer maakten was een grote drijfveer om de studie voort te zetten.

Graag dank ik collega's en andere deskundigen in binnen- en buitenland, die het onderwerp net als ik steeds intrigerend vonden, voor hun steun en inlichtingen. In het bijzonder zijn dat Holm Bevers, Baukje Coenen, Michiel Franken, Bob Haboltd, Martine Lambrechtsen, Friso Lammertse, Bill Robinson, Paul Russell, Peter Schatborn, Leslie Schwartz, Irina Sokolova en Jaap van der Veen.

Het boek kon alleen tot stand komen door financiële ondersteuning van verschillende fondsen, die ik daarvoor zeer erkentelijk ben, met name de Gravin van Bylandt Stichting, het De Gijzelaar-Hintzenfonds en het Hendrik Muller Fonds.

Titus, gedoopt op 22 september 1641 en op 7 september 1668 begraven, verdient een eigen monument. De uitgever, met name Johan de Bruijn, adjunct-uitgever van wBOOKS, werd direct bereid gevonden dit boek uit te geven, 350 jaar na de dood van Titus. Graag bedank ik hem voor de prettige samenwerking en ook Afra Dijkstra van Riesenkind voor de originele en prachtige vormgeving.

Jeroen Giltaij

Inleiding

Tot de mooiste schilderijen van Rembrandt hoort het meesterwerk *Titus aan de lessenaar*, gesigneerd en gedateerd 1655 en deel uitmakend van de verzameling van het Museum Boijmans Van Beuningen. Voorgesteld is een jongen, die gezeten achter zijn lessenaar in gedachten verzonken in de verte staart, waarbij hij zijn duim tegen zijn wang houdt. Als hij werkelijk Rembrandts zoon Titus voorstelt, geboren in 1641 en gestorven in 1668, dan moet hij een belangrijke rol in leven van de schilder hebben gespeeld, met zo veel aandacht is hij hier geobserveerd. Kijkend naar het schilderij vraagt men zich af wie Titus eigenlijk was en wat hij in zijn leven deed. Maar de eerste vraag is eigenlijk hoe men weet dat hier werkelijk Titus is voorgesteld en of dat wel zo is. En als dat zo zou zijn, waar die identificatie op is gebaseerd.

In het eerste hoofdstuk, *Het leven van Titus van Rijn*, wordt nagegaan wat er over het leven van Titus bekend is. In deze biografie zullen steeds een aantal feiten over dat leven worden vermeld, voor zover die uit de documenten bekend zijn, die van tijd tot tijd gevolgd worden door korte beschouwingen. Dat zijn vaak veronderstellingen, die soms ook weer vragen oproepen. Op deze manier wordt geprobeerd om zich een voorstelling te maken van het leven van de zoon van Rembrandt.

Als Titus in september 1668 sterft, blijft Magdalena van Loo, met wie hij in februari 1668 was gehuwd, in hun huis wonen, maar zij zal ruim een jaar later overlijden en dan zal er een inventaris van de inboedel worden opgemaakt. Die wordt bewaard in het Stadsarchief in Amsterdam en is het onderwerp van het tweede hoofdstuk, *De nalatenschap van Magdalena van Loo en de portretten van Titus*. In de inventaris wordt de inboedel beschreven en worden ook vier schilderijen genoemd, op grond waarvan zou kunnen worden vastgesteld of de voorgestelde jongen en jongeman op de schilderijen inderdaad Titus kan zijn. Deze inventaris wordt eerst in de originele vorm weergegeven, gevolgd door een transcriptie.

In het derde hoofdstuk, *Titus in beeld*, wordt ingegaan op de schilderijen, tekeningen en etsen van Rembrandt en van zijn leerlingen, die Titus heten voor te stellen. Daarbij wordt steeds de vraag gesteld wanneer en waarom gedacht is dat de voorgestelde jongeman Titus zou zijn en of die identificatie begrijpelijk is en aanvaard zou kunnen worden. Uitgangspunten daarbij zijn een schilderij van Rembrandt en een schilderij van een leerling, die in de bovengenoemde inventaris worden beschreven.

Het vierde hoofdstuk, *Titus als schilder?*, gaat over de vraag of Titus als kunstenaar werkzaam is geweest. In de inventaris van Rembrandts bezittingen, die in juli 1656 werd opgemaakt, worden drie kunstwerken genoemd als gemaakt door de dan veertienjarige Titus. Die heeft van kinds af aan in het atelier van zijn vader het ene meesterwerk na het andere zien ontstaan en moet groot respect voor hem hebben gehad, zoals blijkt uit de documenten. Hij heeft dan misschien zelf ook met penseel en verf in het atelier rondgelopen en zal de tekenpen eens op het papier of de verfkwest op het doek hebben gezet. Over of dat werkelijk zo is en over wat hij dan eventueel gemaakt zou kunnen hebben gaat dit vierde hoofdstuk.

Tenslotte volgt een catalogus van de schilderijen, een ets en een tekening, die aanleiding en onderwerp zijn van deze studie en waar ingegaan wordt op de herkomst en de literatuur, maar vooral ook op de vraag hoe er in het verleden gedacht is over de voorgestelde jongen of jongeman. Er wordt nagegaan sinds wanneer hij Titus heet voor te stellen en of dat het geval kan zijn. Ook wordt gezien wanneer het schilderij vermoedelijk is gemaakt en hoe oud Titus toen ongeveer geweest moet zijn. Daarbij wordt tenslotte besproken om wat voor soort van schilderijen het lijkt te gaan en hoe we daar waarschijnlijk naar zouden moeten kijken.

Het boek is op deze manier een studie geworden van Titus van Rijn, van zijn leven en familie en van zijn beeltenis.

Het leven van Titus van Rijn

De molenaarszoon Rembrandt van Rijn werd in Leiden geboren en Jan Orlers (1570-1646), boekhandelaar, historicus, schepen en burgemeester, vermeldt in zijn beschrijving van de stad van 1641 dat dat was op 15 juli 1606.¹ Maar er zijn ook gegevens die op een andere datum wijzen, zoals de vermelding van Rembrandts leeftijd als 24 jaar op een geëst zelfportret van 1631 wat wijst op een geboortjaar van 1607 (afb. 1), de opgave van zijn leeftijd als 26 bij zijn ondertrouw op 10 juni 1634, die zou betekenen dat zijn geboorte tussen 10 juni 1607 en 10 juni 1608 moet hebben plaatsgevonden en tenslotte zijn leeftijdsopgave als 46 jaar oud op 16 september 1653, die wijst op een geboortedatum van tussen 16 september 1606 en 16 september 1607.² Op grond hiervan lijkt het dus de vraag of 15 juli 1606 werkelijk zijn geboortedatum is geweest. Voor de geschiedenis van Titus is dat echter niet van belang en wordt er vastgehouden aan de vermelding van Orlers. Maar wel wordt daarmee al duidelijk dat het wat betreft de levensdata die van de zeventiende eeuw bekend zijn lang niet altijd zeker is of die juist zijn. Dat zal ook bij die van Rembrandts familie en nazaten soms het geval blijken.

Na zijn vroege periode in Leiden verhuisde Rembrandt naar Amsterdam, waar hij in 1632 als schilder ging werken in het huis van kunsthandelaar Hendrick Uylenburgh in de Sint Anthoniesbreestraat. Dat is onder meer bekend doordat een notaris op 26 juli van dat jaar aan de deur van dat huis vroeg of hij Rembrandt, die daar logeerde, kon spreken, om op een verzoek uit Leiden te kunnen vaststellen dat hij nog in leven was, waarop de schilder

verscheen en de notaris noteerde dat hem was gebleken dat hij ‘noch fris, clouck ende wel te pas was’, en waarop Rembrandt antwoordde: ‘dat is waer, ick ben Godt loff in goede dispositie ende wel te pas’.³

Daar moet hij de nicht van Hendrick, Saskia Uylenburgh, in Leeuwarden gedoopt op 2 augustus 1612, hebben leren kennen, die in Friesland woonde, maar die bij haar neef in Amsterdam op bezoek was geweest.⁴ Rembrandt en Saskia beloofden elkaar huwelijkse trouw op 8 juni 1633 en bevestigden hun huwelijk op 22 juni 1634 in Leeuwarden.⁵ (afb. 2)

Rembrandt was toen een jonge en succesvolle schilder, Saskia was een zes jaar jongere vrouw uit een gegoede familie. Met de kinderen die zij kregen hadden zij aanvankelijk geen geluk.

In 1635 kwam het eerste kind, Rumbartus genaamd naar de vader van Saskia. Het werd op 15 december in de Oude Kerk gedoopt, maar al op 15 februari 1636 begraven (‘cleyne steen’).⁶ Het tweede kind, Cornelia, genoemd naar de moeder van Rembrandt, werd op 22 juli 1638 in de Oude Kerk gedoopt, maar al op 13 augustus van dat jaar begraven in de Zuiderkerk.⁷

Het ging Rembrandt overigens intussen in zakelijk opzicht goed, want op 5 januari 1639 kocht hij het huis in de Sint Anthoniesbreestraat voor 13.000 gulden, gelegen naast het huidige Museum Het Rembrandthuis.⁸ (afb. 3) Een derde kind, weer Cornelia genoemd, werd op 29 juli 1640 gedoopt in de Oude Kerk, maar bleef maar twee weken in leven en werd op 12 augustus in de Zuiderkerk begraven.⁹

1 Orlers, 1641, p. 375.

2 Baar, de, Moerman, 1990-1991, p. 26-27; ets Hinterding, Rutgers, 2013, Text I, nr. 90 II, Plates I, p. 139, afb. 90 II. Zie ook Baar, de, 1992.

3 RD 1632/2; document/remdoc/e4399.

4 Zie over Saskia: Broos, 2012.

5 RD 1634/2, 3, 5; Broos, 2012, p. 121; document/remdoc/e4414.

6 RD 1635/5, 6 en 1636/3; Broos, 2012, p. 122; document/remdoc/e4431.

7 RD 1638/8 en 1638/9; Broos, 2012, p. 96, afb. 87, p. 123; document/remdoc/e4454.

8 RD 1639/1; document/remdoc/e4457.

9 RD 1640/5 en 1640/6; Broos 2012, p. 114; document/remdoc/e4475/6.

1 | Rembrandt, *Zelfportret met hoed*, ets, droge naald, zwart krijt, 148 x 130 mm, 1631. Londen, British Museum

2 | Rembrandt, *Saskia als bruid*, zilverstift op wit geprepareerd perkament, 185 x 206 mm, 1633.
Berlijn, Kupferstichkabinett Staatliche Museen

Het vierde kind was Titus. Hij werd op 22 september 1641 door dominee Basius in Zuiderkerk gedoopt in aanwezigheid van Rembrandt en Saskia.¹⁰ Getuigen waren de secretaris Gerrit van Loo, echtgenoot van Saskia's zuster Hiskia, de commissaris François Coopal en Aeltje Pietersdr. Uylenburgh, de weduwe van dominee Johannes Sylvius. Het kind was vernoemd naar Titia Uylenburgh, echtgenote van Coopal en zuster van Saskia, die gedoopt was in Leeuwarden op 18 januari 1605 en enkele maanden voor de doop van Titus stierf op 5 juni 1641.¹¹

Titus was nog maar ruim acht maanden oud toen Saskia, ziek in bed liggend, op 5 juni 1642 een tweede testament liet opmaken.¹² Zij benoemde daarin haar zoon tot erfgenaam en Rembrandt kreeg het vruchtgebruik tot hij zou hertrouwen of tot zijn dood. Op 14 juni (4 juni Friese tijdrekening) 1642 stierf Saskia, nog maar 29 jaar oud, en op 19 juni werd zij begraven in de Oude Kerk.¹³

Titus heeft zijn moeder dus nauwelijks meegemaakt en kan zich later van haar alleen van de tekeningen, etsen en schilderijen van zijn vader een voorstelling hebben gemaakt. Maar hij was wel haar erfgenaam en had direct bezit. Rembrandt was op dat moment misschien nog werkzaam aan de in dat jaar voltooide *Nachtwacht*, maar moest tegelijk de dood van zijn jonge echtgenote verwerken en het kind verzorgen.

Geertje Dircx, een trompettersweduwe uit Edam, verbleef al voor of kort na de dood van Saskia in het huis van Rembrandt, om die taak op zich te nemen. Verondersteld is dat zij in Edam was geboren tussen 1610 en 1615 en dat zij tussen de 27 en 32 jaar oud was toen zij bij Rembrandt in huis kwam.¹⁴ Een document van 1 november 1642, waarin Rembrandt verklaarde bij te dragen aan het losgeld van Cornelis Jansz, is ondertekend door Carsten Dircx, de broer van Geertje, waaruit een nauwe relatie tussen Rembrandt en Geertje al op dat moment is opgemaakt.¹⁵ In een concept voor een schikking tussen Rembrandt en Geertje van oktober 1649 verklaarde Rembrandt dat Geertje zijn zoon 'droogh gemint' heeft (kindermeisje was) en geruime tijd bij hem heeft ingewoond.¹⁶ Dit zou al tijdens het leven van Saskia gebeurd kunnen zijn. Geertje moet dan voor Titus min of meer een tweede moeder zijn geweest.

3 | Het huis aan de Sint Anthoniesbreestraat (Bron: Stadsarchief Amsterdam)

In 1647 werd, op aandringen van de familie, een inventaris opgemaakt van de bezittingen van Rembrandt en Saskia, zoals die waren op de dag van Saskia's dood in 1642, waarschijnlijk om de erfenis van Titus veilig te stellen. De waarde werd getaxeerd op minimaal 40.750 gulden, waarvan de helft aan Titus toekwam.¹⁷ Het document zelf is niet bewaard. Noch over Geertje Dircx, noch over Titus zijn er dan documenten bekend van voor 1648.

¹⁰ RD 1641/4; Broos, 2012, p. 124; document/remdoc/e4494.

¹¹ Broos, 2012, p. 116 en p. 124; document/remdoc/e14915 en e15102.

¹² RD 1642/2; Broos, 2012, p. 101, afb. 93, p. 125; document/remdoc/e4506.

¹³ RD 1642/3 en 1642/4; Broos, 2012, p. 101, afb. 94, p. 125; document/remdoc/e4509.

¹⁴ Vis, 1965, p. 53, noot 44; zie ook: Frouke Wieringa, 'Dircks, Geertje' in: *Digitale Vrouwenlexikon van Nederland*.

¹⁵ RD 1642/8; Vis, 1965, p. 52, noot 36; document/remdoc/e4513.

¹⁶ RD 1649/6; Vis, 1965, p. 52, noot 35, p. 62, 65, 117-119; document/remdoc/e4578.

¹⁷ RD 1647/6, 1659/12, 1662/14; Broos, 2012, p. 125; document/remdoc/e4557, e12827 (niet RD 1659/2 maar RD 1659/12) en e12937.

Noten volgens een obligatie van 17 september 1669 nog 300 gulden krijgt.

Op 23 december 1669 verscheen voor de notaris Gerrit Steeman Francois van Bijlert (hier met t) als testamentair voogd over het nagelaten kind van Magdalena van Loo, in leven weduwe van Titus van Rijn. Hij verklaarde de bovengenoemde inventaris te hebben opgesteld van alles wat hem enigszins bekend was als behorend tot de boedel van Magdalena.

Bredius laat in zijn artikel uit 1911 hierna nog volgen de inventaris van Anna Huibrechts, die op 4 oktober 1669 (notabene Rembrandts sterfdag) voor notaris Gerrit Steeman was ondertekend door respectievelijk Elisabeth van Loo, zuster van Magdalena, die op 9 november van dat jaar al zou worden begraven door Francois van Bijler, die dus getrouwd was met zuster Sara van Loo, door Laurens Jansz Noten, die boven al werd genoemd en die, zoals hier wordt genoteerd, was gehuwd met haar zuster Anna van Loo en door Magdalena. De ondertekening van de laatste is als enige op dit verbrande document nog gespaard en wordt weergegeven door Bredius.¹⁴

De hierboven beschreven rondgang door het huis van Titus en Magdalena aan de hand van de al tijdens haar leven en na haar dood opgestelde inventaris geeft een indruk van het welgestelde interieur. Maar het meest interessant waren misschien toch de vier schilderijen, met het zelfportret van Rembrandt, zijn portret van Saskia, het portret van Titus, hier als door Van Hoogstraten en het portret van Titus als monnik, hier als door Rembrandt.

Men vraagt zich natuurlijk af wat er met die schilderijen is gebeurd, maar in de biografie van Titus was al vastgesteld dat zij kort na de dood van Magdalena werden verkocht. Titie had haar opa Rembrandt, haar oma Saskia en haar vader Titus dus niet meer aan de muur. Interessant waren daarnaast ook de bovengenoemde kleine schilderijen, boeken met tekeningen en de koperen etsplaat, die gemaakt zouden kunnen zijn door Titus en waar in het hoofdstuk 4 verder op zal worden ingegaan.

Hierna worden de veertien foliobladen van de inventaris van Magdalena van 23 december 1669 afgebeeld, gevolgd door de transcriptie.

¹⁴ Bredius, 1911, p. 118.

Magdalena
Van Wylbe Tit
Schiedel sij niet
april^{no} Hote de 8
Hendrikal Lude
Van 17de Januari
als 1ste Januari
vint 1ste Januari
Van 17de Magdalen
alstam d' Gellat goud
gildes volge

Vrouwse klederen

Dien roode lachduse roekden
Dien roode Baye roek
Twee swart syde roekden
Twee swart syde tabbels roekden
Den donckere kolden syde roek
Den lieft syde roek
Den blauwe lachduse roek
Twee maefande roekden
Dien swart lachduse roekden
Dien tabbels roekden
Den fdep jack mit den kant
Den swart fdep jack
Noch den d'ro jack
Den kolden syde jack
Den baratt jack
Den syde felpart d' d' d' d'
Den syde flijnde

Cat.nr. 6a | School van Rembrandt, *Een jongen tekenend op een lessenaar*, pen en penseel in bruin, 183 x 140 mm. Dresden, Kupferstichkabinett.

De baret steekt donker af tegen de door de zon belichte muur op de achtergrond. Het schilderij maakt op die manier een stralende en zonovergoten indruk van een lezende of misschien zelfs wel zingende jongeman.

In de boven beschreven gelaatstrekken lijkt het gezicht van Titus te herkennen. Dit maakt een oudere indruk dan op het Rotterdamse schilderij van 1655, maar een jongere dan het verder te bespreken schilderij *Titus als franciscaner monnik* uit 1660 in het Rijksmuseum (cat. nr. 9). Vergelijking met het hierna volgende schilderij in Londen, Wallace Collection, voorstellend *Titus met rode baret* (cat.nr. 7), dat meestal 1657 wordt gedateerd, lijkt uit te wijzen dat het daar niet ver van af staat en de gezichten

van de beide jongemannen lijken verwant. Men zou kunnen denken dat het gezicht op het Weense schilderij een wat oudere indruk maakt, waardoor de datering van omstreeks 1658 misschien als de juiste moet worden aangehouden. Titus was toen zestien of zeventien jaar oud.

Op deze plaats wordt een tekening vermeld, die wel is genoemd in verband met het schilderij in Wenen. Het betreft het blad voorstellend *Een jongen tekenend op een lessenaar* en bevindt zich in Dresden, Kupferstichkabinett.⁴² (cat.nr. 6a) De tekening werd door Hofstede de Groot in 1906 in verband gebracht met het schilderij in Wenen en beschouwd als voorstellend Titus, zoals ook later nog wel werd gedacht. Maar thans wordt de tekening beschouwd als gemaakt door een leerling van Rembrandt, wellicht uit de tweede helft van de jaren 1650 en als voorstellend een anonieme jongeman.⁴³

Het schilderij *Titus met rode baret* in de Wallace Collection in Londen was als 'Rembrandt, *Head of a Young Man*' (Kop van een jongeman) in de veiling in Londen in 1842, maar als 'Portrait du fils de Rembrandt' (Portret van de zoon van Rembrandt) in de veiling van koning Willem II in Den Haag in 1850, een identificatie die daarna echter niet werd aangehouden, omdat die blijkbaar aan de aandacht was ontsnapt of niet werd geaccepteerd; Bode geeft het schilderij in 1883 nog als titel portret van een jongeman, maar Michel herkent in 1893 de trekken van Titus en in 1901 heet hij bij Bode en Hofstede de Groot Titus voor te stellen.⁴⁴ (cat.nr. 6)

De jongeman kijkt ons frontaal en ernstig aan. Hij draagt een felrode baret met een goudkleurig versiersel. Zijn haar valt in krullen tot op de schouders en heeft een blonde kleur met hier en daar een rode glans. Hij heeft zware, donkere wenkbrauwen en een lichte, verticale groef boven de neus. De ogen zijn groot en donker, boven het linkeroog is een huidplooi te zien. Het onderste ooglid links maakt de indruk breed en dubbel te zijn. De neus is tamelijk groot en heeft een grote punt. De mond is smal en heeft in de linkerhoek een kuiltje. De kin eindigt in een punt en lijkt ook enigszins een kuiltje te hebben.

42 Pen en penseel in bruin, 183 x 140 mm, inv.nr. c 1421. Benesch, v, 1973, nr. 1095, afb. 1387.

43 Zie Thomas Ketelsen in Dittrich, Ketelsen, 2004, nr. 95.

44 Ingamells, 1992, iv, p. 280, P29, met vermelding van de herkomst en veiling van Willem II, Den Haag, 12 augustus 1850, nr. 89; Bode, Hofstede de Groot, 6, 1901, nr. 444; Bredius-Gerson, 1969, nr. 123; Van de Wetering, 2015, nr. 257.

Cat.nr. 7 | Rembrandt, *Titus met rode baret*, ca. 1657-1658, doek, 68,5 x 57,3 cm. Londen, The Wallace Collection

Rembrandt

2

Portret van een jongen in fantasiekostuum

ca. 1655-1657

Doek, 64,8 x 55,9 cm

Pasadena, The Norton Simon Museum

HERKOMST

Anonieme verzameling, omgeving Den Haag; Mr. Barker, ca. 1830; George Spencer (1758-1834), 2nd Earl Spencer, Althorp, Northamptonshire, door vererving aan zijn zoon; John Charles (1782-1845), 3rd Earl Spencer, Althorp, Northamptonshire, door vererving aan zijn zoon; Frederick Spencer (1798-1857), 4th Earl Spencer, Althorp, Northamptonshire, door vererving aan zijn zoon; John Poyntz Spencer (1835-1910), 5th Earl Spencer, door vererving aan zijn broer; Charles Spencer (geb. 1857), 6th Earl Spencer, Althorp, Northamptonshire, verkocht in september 1915 voor £35.000; Sir Herbert Frederick Cook (1868-1939), 3rd Bt., Doughty House, Richmond, Surrey, geschenk aan zijn zoon; Sir Francis Ferdinand Maurice Cook (geb. 1907), 4th Bt. and Visconde de Monserrate in Portugal, Le Coin, Jersey, C.I., geschenk aan zijn zevende vrouw; Bridget Brenda Cook, veiling London, Christie's, 19 maart 1965, nr. 105; The Norton Simon Foundation; inv.nr. F.1965.2.P.

De jongen kijkt ons vriendelijk met donkere ogen aan en heeft een glimlach op de lippen. Zijn neus, mond en kin hebben geen uitgesproken trekken. Hij draagt een zwarte baret met daarop rode en witte veren. Zijn blonde haar is met een wit bandje op het hoofd gebonden.

Hij draagt een wit hemd met een kraagje en daarover een mantel met een horizontale afsluiting. Voor die mantel hangt schuin een schetsmatig aangeduide gordel. Rechts van hem is met brede penseelstreken een vorm aangegeven, die wel geduid is als een valk op een handschoen. Bode en Hofstede de Groot zagen hier een grote vogel op de linker schouder en Bauch beschreef de voorstelling als Titus met een valk.

Smith noemde het schilderij in 1836 als voorstellend een anonieme jongen van ongeveer acht jaar oud, Bode

twijfelde er in 1883 aan dat het een portret van prins Willem III zou zijn, zoals was verondersteld, en Hofstede de Groot beschreef het in 1915 eenvoudig als jongen met blonde lokken. In 1901 identificeerden Bode en Hofstede Groot het als voorstellend Titus (?), met vraagteken. Bredius begon in zijn boek van 1935 zijn reeks voorstellingen van Titus met dit schilderij en merkte daarbij op: 'Dit en de volgende portretten mogen wij als zijn portret beschouwen'. Maar in de catalogus van de tentoonstelling in Londen in 1929 werd er aan getwijfeld of Titus wel de geportretteerde was en Bauch en Gerson zijn er niet zeker van dat hij hier is voorgesteld. Bij Gerson in 1969 heeft het schilderij als titel 'Titus (?)'. Volgens Tümpel, die het schilderij overigens beschouwde als gemaakt door een schilder uit de omgeving van Rembrandt, is

TENTOONSTELLINGEN

Londen, 1867, nr. 18; Londen, 1895-1896, nr. 130; Amsterdam, 1898, nr. 95; Londen, 1899, nr. 30; Londen, 1907, nr. 60; Londen, 1922, nr. 13; Londen, 1929, nr. 120; San Francisco, Toledo, Boston, 1966-1967, nr. 37; Amsterdam, 1969, nr. 12.

LITERATUUR

Smith, 7, 1836, nr. 318; Bode, 1883, p. 537, 578; nr. 138, nr. 138; Bode, Hofstede de Groot, 6, 1901, no. 440; Valentiner, 1904, p. 176; Hofstede de Groot, 1915, nr. 489; Bredius, 1935, nr. 119; Bauch, 1966, nr. 410; Bredius-Gerson, 1969, nr. 119; Tümpel, 1986, nr. A99; Van de Wetering, 2015, nr. 243.

deze identificatie zeker niet juist. Hofstede de Groot beschouwde het als geschilderd omstreeks 1650, maar Tümpel als omstreeks 1660.

Het schilderij is onvoltooid, zoals door Bode in 1883 werd opgemerkt ('anscheinend unfertig'), en wordt al geruime tijd niet meer als voorstellend Titus beschouwd.

Van de Wetering, die opmerkt dat het in zijn onvoltooidheid een uniek beeld geeft van Rembrandts werkwijze en de gekleurde grond laat zien, dateert het omstreeks 1656.

Vergelijking met de hier als voorstellend Titus afgebeelde werken maakt duidelijk dat hij hier inderdaad niet is geportretteerd. Het schilderij heeft vermoedelijk als voorbeeld gediend voor dat in New York, The Metropolitan Museum of Art, dat daar ten onrechte *Titus* in de titel heeft (cat.nr. 4).

UITGAVE

wBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

TEKST

Jeroen Giltaj

ONTWERP OMSLAG EN BINNENWERK

Riesekind

Dit boek is financieel mogelijk gemaakt met bijdragen van de Gravin van Bylandt Stichting, het De Gijzelaar-Hintzenfonds en het Hendrik Muller Fonds.

© 2018 wBOOKS Zwolle / Jeroen Giltaj

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2018.

ISBN 978 94 625 8305 4

NUR 646

Titus aan de lessenaar behoort tot de mooiste schilderijen van Rembrandt. Maar hoe weten we dat deze jongen Titus, de zoon van Rembrandt voorstelt? Is dat wel zo? Van verschillende andere schilderijen van Rembrandt is dat ook gedacht.

In dit boek wordt het leven van Titus beschreven, gebaseerd op de archiefdocumenten. Hij werd in 1641 geboren, zijn moeder Saskia stierf acht maanden later. Titus zelf werd op 7 september 1668 begraven, nog maar 26 jaar oud. Postuum zou nog een dochter van hem worden geboren. Van belang is de inventaris van zijn nalatenschap. Daarin worden portretten van zijn vader, van zijn moeder en van hemzelf genoemd. Dus er zijn portretten van Titus geweest.

Na de biografie worden de schilderijen, de tekeningen en de ets besproken die Titus heten voor te stellen. Tenslotte wordt hij in een enkel document zelf ook als schilder vermeld, maar is de vraag of nu nog een kunstwerk van hem thuis te brengen is.